

O‘ZBEKISTON KOMPOZITORLIK MAKTABINING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTIDA MILLIY MUSIQIY AN‘ANALARNING ROLI

Azimov Alisher Imomovich

Buxoro ixtisoslashtirilgan san‘at maktabi internati

Annotatsiya: *ushbu maqolada O‘zbekiston kompozitorlik maktabining shakllanishi, taraqqiyot bosqichlari va rivojlanish jarayonlarida milliy musiqiy an‘analar — maqom, xalq kuy-qo‘shiq-lari va folklor ohanglarining tutgan o‘rni keng tahlil qilinadi. Maqolada bastakorlarning milliy musiqiy merosga asoslangan holda zamonaviy kompozitsion texnikalarni uyg‘unlashtirish ushlari yoritilib, o‘zbek professional musiqa san‘ati taraqqiyotining asosiy bosqichlari yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *kompozitorlik maktabi, milliy musiqiy an‘analar, maqom, bastakorlik, folklor, simfonik musiqa, o‘zbek kuylarining talqini*

O‘zbekiston musiqa madaniyati asrlar davomida xalqning ma‘naviy-ruhiy dunyoqarashi, estetik didi va hayot falsafasini o‘zida mujassam etgan holda taraqqiy etib kelmoqda. Xalq og‘zaki an‘anaviy ijodi, maqom san‘ati, ashula va kuylarning avloddan-avlodga o‘tishi kompozitorlik maktabining shakllanishiga asos bo‘lib xizmat qilgan. Aynan shu milliy musiqiy boyliklar zahirida o‘zbek bastakorlik san‘atining mustahkam poydevori yotadi. XX asr boshlaridan boshlab yurtimizda professional kompozitorlik maktabi rivoj topa boshladi. Bu yo‘nalishda milliy musiqiy merosga asoslangan holda akademik uslubda asarlar yaratish, milliylikni saqlagan holda jahon musiqasi bilan uyg‘unlashishga intilish asosiy tamoyilga aylandi.

Kompozitorlik maktabining tarixiy shakllanishi.

O‘zbekiston kompozitorlik maktabining asoschilari sanalgan Mutal Burhonov, Tolib Sodiqov, Manas Leviev, Suleyman Yudakov kabi bastakorlar o‘z asarlarida xalq musiqasi bilan akademik kompozitsiya uslublarini birlashtirishga katta e‘tibor qaratdilar. Ayniqsa, 1930–1950-yillar oraliqda opera, balet, kantata, simfoniya kabi janrlarda milliy musiqaga asoslangan ilk yirik asarlar yaratildi. “Buran”, “Layli va Majnun”, “Gulsara”, “O‘zbekiston” singari asarlar o‘zbek kompozitorlik maktabi rivojining ilk namunalari sanaladi. O‘zbek kompozitorlik maktabi uchun maqomlar eng asosiy ilhom manbalaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Shashmaqom, Farg‘ona-Toshkent va Xorazm maqom maktablariga mansub asarlar o‘ziga xos ritm, intonatsiya va ohang tuzilmalari bilan zamonaviy musiqaga chuqur ta‘sir ko‘rsatgan. Masalan, Mutal Burhonovning “O‘zbekim” kantatasida maqom ohanglarining zamonaviy orkestrlashuvdagi talqini namoyon bo‘ladi. Mansur Toshmatov, Ikrom Akbarov, Ravshan Mamatqulov kabi kompozitorlar ham o‘z asarlarida xalq kuylariga xos intonatsiyalar, maqom intervallari va ritmik tuzilmalarni mahorat bilan uyg‘unlashtirganlar.

Kompozitsion yondashuvlarda milliylik

O‘zbekiston bastakorlari xalq kuylaridan bevosita foydalanish yoki ularni erkin qayta ishlash orqali milliy obraz yaratishga erishadilar. Bu borada ikki asosiy uslub shakllangan:

1. Sitatalash va to‘g‘ridan-to‘g‘ri keltirish — xalq kuyining to‘liq matn yoki musiqiy parchasini asarga kiritish (masalan, xalq ashulasining simfonik ishlanmasi)

2. Erkin stilizatsiya — xalq kuyidan faqat intonatsion model, ritmik formula yoki ohangiy kayfiyat olinib, yangicha musiqiy forma yaratiladi.

Shuningdek, ayrim bastakorlar milliy cholg‘u asboblari simfonik orkestr tarkibiga kiritib, milliy ohangdorlikni yanada kuchaytirishga intilmoqdalar. Bu orqali o‘zbek musiqiy obrazining zamonaviy tildagi ifodasi vujudga kelmoqda.

Bugungi kunda O‘zbekiston kompozitorlari milliylikni saqlagan holda jahon musiqiy yo‘nalishlari bilan ijodiy muloqotga kirishmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, elektroakustik vositalar, multimedia imkoniyatlari bilan uyg‘unlashgan yangi janrlar vujudga kelmoqda. Ammo baribir milliy intonatsion tizim, xalq ohangdorligi va maqom estetikasi bu asarlarning badiiy asosi bo‘lib qolmoqda.

Yosh kompozitorlar — Ulug‘bek Halikov, Dilorom Saidaminova, Doston Oblaqulov kabi ijodkorlar o‘zbek musiqiy an‘analarini yangi avlod tili bilan davom ettirmoqda. Bu esa kompozitorlik maktabining barqaror ravishda rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

XULOSA

O‘zbekiston kompozitorlik maktabi o‘zining shakllanishi va taraqqiyotida boy xalq musiqiy merosidan, xususan maqom va xalq kuylaridan kuchli ilhom olgan. Bastakorlar ushbu musiqiy an‘analarni akademik yondashuv bilan uyg‘unlashtirib, nafaqat milliy musiqa san‘atining, balki jahon bastakorlik maktabiga mos, o‘ziga xos uslubdagi ijodiy yo‘nalishni shakllantirganlar. Ushbu jarayon davom etmoqda, zamonaviy kompozitorlar milliy ildizlarga suyanib, yangicha musiqiy g‘oya va shakllarni yaratmoqdalar. Natijada, o‘zbek kompozitorlik maktabi o‘zining milliy xususiyatini yo‘qotmagan holda jahon musiqa makonida o‘ziga xos o‘rin egallamoqda.